

Mirakelbepisar och märkvärdiga genealogier Lärdomar för vår tid

Franklin, Sarah *Biological Relatives: IVF, Stem Cells, and the Future of Kinship*. Durham: Duke University Press 2013 (376 sidor)

- Kan du vara snäll och tala om vilken väg jag ska gå härifrån?
- Det beror på vart du vill komma, sa katten.
- Det spelar inte så stor roll vart... sa Alice.
- Då spelar det inte så stor roll vart du går, sa katten.
- ... bara jag kommer nänstans, förklarade Alice.
- Jamen, det gör du säkert, sa katten. Om du bara går tillräckligt långt.
(Carroll 2009, 88)

DET INLEDANDE CITATET, som är hämtat från Lewis Carrolls klassiska bok *Alice i Underlandet* från 1865, låter på många sätt som raka motsatsen till den berättelse vi är vana att höra om *in vitro* fertilisering, IVF. Gångse kulturella berättelser om IVF och de andra reproduktiva teknologier som sedan 1978 (det år då den första "mirakelbebisen" föddes i Storbritannien) vuxit fram i dess kölvatten framställer snarare denna medicinska historia som en linjär modern framgångssaga, där två hängivna, men initialt missförstådda, vetenskapsmän – 2010 års nobelpristagare Robert Edwards och hans något mindre kända kollega Patrick Steptoe – slutligen vinner. Sedan dess har flera miljoner barn fötts med hjälp av IVF och idag får tekniken få människor att lyfta på ögonbrynen, om än med vissa undantag, i alla fall globalt sett.

Den IVF-historia Sarah Franklin skriver i *Biological Relatives* är dock allt annat än linjär, vare sig med avseende på bokens upplägg eller på

dess historieskrivning. I de första fyra kapitlen skissas i stället en slingrande biologisk-teknologisk genealogi, som med Franklins egna ord och med en hänvisning till just Alice i Underlandet blir ”märkvärdigare och märkvärdigare” [*curiouser and curiouser*] ju fler av dess förgreningar vi undersöker. Kapitlen tar oss från utvecklingen av stamcellsteknologi och dess medicinska frontlinjer, via resonemang om tidiga (mer och mindre) lyckade försök på däggdjur, till resonemang om hur IVF inte kan betraktas som en teknologi som härmar icke-assisterad reproduktion, utan snarare som en teknologi som omformar vad reproduktion och släktskap är och kan vara – men också omvänt, hur släktskap *i sig* kan betraktas som en teknologi. Utifrån det här synsättet blir släktskap ett ”produktionsmedel” i en bred bemärkelse, skriver Franklin, eftersom det transformerar ”objekt” – människor, i det här fallet. Det är genom att vända på den metaforiska steken på detta sätt som Franklins analys drivs vidare och kan hjälpa oss att fördjupa vår förståelse av mänskligt liv ”efter IVF”.

I kapitel fem och efterföljande återvänder hon till feministiska debatter om reproduktiva teknologier som pågått i ”i stort sett alla akademiska discipliner” sedan 1980-talet, och lyfter fram det faktum att de, trots att de redan tidigt berörde många av det som blivit vår tids stora frågeställningar, i stort sett har ignorerats i bioetiska diskussioner. Därmed, menar hon – och jag är beredd att hålla med henne – med hänvisning till den brittiske teologen Anthony Dyson att dessa feministiska tänkare har utvecklat en ”social etik” rörande dessa teknologier, vilken står i kontrast till mer tongivande individualistiska argument som dominerar debatten. Även om många av oss numera inte har samma farhågor som många feminister hade på den tiden, finns det andra aspekter som alltså är aktuella – till och med i högre grad idag än när dessa texter skrevs.

En sådan fråga, som Franklin lyfter fram, är den ständigt återkommande paradoxen om kvinnors reproduktiva val. Idag är det än mer uppenbart att dessa teknologier å ena sidan möjliggör en hittills icke skådad reproduktiv autonomi inte bara för kvinnor, utan också för ensamstående, par och andra konstellationer, oavsett könsidentifikation

(de begränsningar vi ser för vissa härrörs oftast snarare till lagstiftning och/eller privatekonomisk och social situation, inte till teknologierna själva). Å andra sidan har feministiska forskare och debattörer länge problematiserat både de socio-politiska (patriarkala) förutsättningarna för dessa val och dess paradoxala konsekvenser, som riskerar att leda till både ökad kommodifiering av kvinnors kroppar (vilket vi ju tydligt ser idag, inte minst globalt), sociala och psykologiska dilemman (exempelvis i relation till fosterdiagnostik) och, faktiskt, på vissa sätt minskade valmöjligheter i form av ett kulturellt ”reproduktivt imperativ” som leder till att valet att *inte* reproducera sig blir allt svårare att göra. Den här spänningen, menar Franklin, bör inte ses som ett ”misslyckande”, utan den obekvämheter som dessa spänningar ger upphov till är en nödvändig källa till politiskt engagemang och kreativa lösningar på svåra – kanske till och med olösliga – etisk-politiska dilemman.

Biological Relatives rör sig inte bara över många territorier i de frågor och empiriska kontexter Franklin diskuterar, utan erbjuder också komplexa teoretiska resonemang. Filosofiska klassiker av Karl Marx, Martin Heidegger, Michel Foucault och Platon får samsas med antropologiska teorier av David Schneider, Mary Douglas, Gayle Rubin, Marilyn Strathern och Franklin själv, samt feministiska tänkare som Judith Butler och Donna Haraway. Därtill kommer referenser till empiriska studier av kvinnors levda IVF-erfarenheter, diskussioner om likheter mellan diskurser om vetenskapens frontlinjer och koloniala representationer och praktiker om erövring, samt ett kapitel om kulturella representationer av reproduktiva teknologier i litteratur och konst.

Denna brokiga blandning av referenser får i alla fall den här läsaren att understundom ställa sig samma fråga som Alice ställer till katten: ”Kan du vara snäll och tala om vilken väg jag ska gå härifrån?” Men det gör inte Franklin. I stället visar hon oss snarare att vägarna både framåt och bakåt är många och förgrenade och att horisonten vi ser framför oss är föränderlig, inte bara därför att den i sig ändrar skepnad över tid, utan också för att den ser annorlunda ut beroende på från vilken plats den beskådas. Just därför är texter som denna – texter som inte ger oss några enkla svar, och som *inte* uppmanar oss att förhastat och

tvärsäkert ställa oss på ena sidan eller den andra ("för" eller "emot") – så nödvändiga. Livet "efter IVF" ger nämligen upphov till alltför många och viktiga frågor som rör både människors levda erfarenheter och vår gemensamma framtid för att vi ska kunna lösa de dilemman dessa teknologier ger upphov till utan att ibland stanna till och fråga oss var vi kommer ifrån och åt vilket håll vi vill gå – och vilka vi hoppas på att bli under resans gång.

JENNY GUNNARSSON PAYNE
SÖDERTÖRNS HÖGSKOLA

REFERENS

Carroll, Lewis. 2009. *Alice i underlandet* [1865]. Översättning Christina Westman. Stockholm: B. Wahlström.